

Vitalie MALCOCI

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5528-4723>

Iuliana GHERMAN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8717-7092>

Valorile universale și naționale ale operei eminesciene reflectate în grafica națională din Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.52603/arta.2025.33-1.14>

Rezumat

Valorile universale și naționale ale operei eminesciene reflectate în grafica națională din Republica Moldova

În contextul declarării anului 2025 drept an consacrat celebrării operei personalității lui Mihai Eminescu, venim să onorăm marele poet național prin imaginea creației artistice a plasticienilor din Republica Moldova. Chipul și opera lui Mihai Eminescu au fost multiplu reflectate în diverse domenii și genuri ale artelor. Opera marelui poet a inspirat un număr impresionant de făuritori care au realizat creații literare, muzicale și teatrale, cinematografice și de artă plastică. Ecouri eminesciene regăsim în creația pictorilor, sculptorilor și graficienilor, ultimii manifestând o predilecție anume confirmată prin numărul impunător de lucrări grafice.

Având ca obiectiv evidențierea valențelor universale și naționale ale operei eminesciene, vom reflecta semnificațiile acestor însușiri în creația graficienilor moldoveni. Universul creației eminesciene urmărim în toate sferele vieții sociale, abordând întreaga problematică a existenței umane și universale. Astfel, artiștii au îmbinat ilustrarea operei eminesciene cu propriile viziuni despre cele mai frumoase manifestări ale spiritualității umane.

Cuvinte cheie: Eminesciana, creație artistică, artă grafică, spiritualitate umană.

Summary

The universal and national values of eminescian creativity reflected in the national graphics from the Republic of Moldova

In the context of declaring 2025 as the year dedicated to the celebration of Mihai Eminescu's personality, we come to honor the great national poet through the prism of the artistic creation of the authors from the Republic of Moldova. The image and creativity of Mihai Eminescu have been reflected many times in various fields and genres of the arts. The creative activity of the great poet has inspired an impressive number of creators who created literary, musical and theatrical, cinematographic and plastic art. We find eminescian echoes in the creation of painters, sculptors and graphic artists, the latter manifesting a particular predilection confirmed by the impressive number of graphic works.

With the objective of highlighting the universal and national values of the eminescian creativity, we will reflect the significance of these acquirements in making of Moldovan graphic artists. We follow the universe of eminescian creation in all spheres of social life, addressing the entire issue of human and universal existence. Thus, the artists combined the illustration of the eminescian creative activity with their own visions of the most beautiful manifestations of human spirituality.

Keywords: Eminescian, artistic creation, graphic art, human spirituality.

În contextul declarării anului 2025 drept an consacrat celebrării operei personalității lui Mihai Eminescu, venim să onorăm marele poet național prin imaginea creației artistice a plasticienilor din Republica Moldova.

Chipul și opera lui Mihai Eminescu au fost multiplu reflectate în diverse domenii și genuri ale artelor. Opera marelui poet a inspirat un număr impresionant de făuritori care au realizat creații literare și științifice, muzicale și teatrale, cinema-

tografice și de artă plastică. Cercetătorii care au contribuit la investigarea domeniului graficii sunt: L. Ceza, K. Rodnin, A. Zevin, D. Golțov, L. Toma, T. Stavilă, C. Spinu, Condraticova L, V. Rocaciuc, T. Rășchitor, I. Savițkaia-Baraghin, V. Cravenco, L. Adascalitei, E. Musteață, Iu. Gherman, D. Șibaev ș. a.

Ecouri eminesciene regăsim în creația pictorilor, sculptorilor și graficienilor, ultimii manifestând o predilecție anume, confirmată prin numărul

rul impunător de lucrări, marea parte aparținând graficii de carte. Având ca obiectiv evidențierea valențelor universale și naționale ale operei eminesciene, vom reflecta semnificațiile acestor însușiri în creația graficienilor din Republica Moldova.

Universul creației eminesciene urmărim în toate sferele vieții sociale, abordând întreaga problematică a existenței umane și universale. Anume această sensibilitate eminesciană a inspirat plasticienii graficieni spre expresivitate, precizie plastică și rafinament estetic.

Opera lui Mihai Eminescu a fost reflectată în creația plasticienilor pe tot parcursul evoluției artei naționale. Astfel, printre cele mai timpurii lucrări sunt cunoscute seria de gravuri realizate de Th. Kiriacoff-Suruceanu „... ilustrații de o valoare artistică și măiestrie profesională deosebite, elaborate pentru o antologie de poezii și poeme eminesciene” editate în 1943 [10, p. 155]. Cercetătorul T. Stavilă confirmă faptul că pentru Th. Kiriacoff-Suruceanu „Grafica de carte (...), a constituit și ea o preocupare permanentă” [7, p. 27].

Sunt cunoscute și imaginile lui A. Colosov la poemul *Luceafărul* [10, p. 155], sau ilustrațiile la poveștile lui M. Eminescu, executate de Boris Nesvedov: *Făt-Frumos din lacrimă* (1957), *Borta vântului* (1957), *Călin-Nebunul* (1957) [11, p. 32].

„Grafica moldovenească din perioada postbelică reprezintă o etapă importantă de formare a noilor valori artistice și afirmare a potențialului creator al artiștilor plastici în numeroase lucrări de valoare a timpului” [3, p. 172]. Anume în această etapă creația plasticienilor se prezintă interesantă prin evidențierea nivelului artistic al lucrărilor grafice, diverse prin procedeele tehnice și mijloacele artistice de exprimare.

Din pleiada artiștilor graficieni, care au contribuit la reflectarea operei eminesciene în arta națională fac parte: Igor Vieru (*Călin, Lacul, Împărat și proletar, Făt-Frumos și soarele* ș. a.), Filimon Hămuraru (*Somnoroase păsărele, Făt-Frumos din lacrimă, Frumoasa lumii* ș. a.), Aurel David (*Arborele Eminescu*), Gheorghe Vrabie (*Sărmanul Dionis, Luceafărul, Călin* ș. a.), Emil Childescu (*Povestea codrilor*), Zavtur Eudochia (*Poezia populară*), Sfecă Ion (*Cobori în jos, Luceafăr blând, Luceafărul, Deșteptarea*), Mihai Mireanu (*Din străinătate, Somnoroase păsărele*), Isai Cârmu (*Sărmanul Dionis*), Oleg Cojocari (*Portretul Veronicăi Micle, Zâna nopții*), Vasile Movileanu (*Fantezie*), Simion Zamșa (*Lupoica*), Anatol Șubin (*În casa lui*

V. Micle, *Sub tei*), Petru Balan (*Deplângerea, Luceafărul*) ș. a.

Igor Vieru face parte din generația artiștilor plastici care s-au format în perioada interbelică, afirmându-se ca personalitate marcantă în anii postbelici. „Arta lui Igor Vieru include o listă amplă a operelor de valoare din domeniul picturii de șevalet și graficii, inclusiv a graficii de carte pentru copii (...). Creația lui (...) merită o atenție deosebită din partea cercetătorilor și criticilor de artă și (...) este fără predilecție și fără exagerare pe înțelesul tuturor ...” [2, p. 130-137].

Din largul registru de lucrări dedicate operei lui M. Eminescu, impresionante sunt ilustrațiile realizate de plastician pentru edițiile consacrate poeziei eminesciene (*Poezii de M. Eminescu* (1963), *M. Eminescu. Poezii* (1965) ș. a.). Poate servi drept model ediția apărută la Combinatul poligrafic din Chișinău în 1965, *M. Eminescu. Poezii*. Aici I. Vieru realizează 33 de ilustrații la poeziile lui M. Eminescu cum sunt: *Din străinătate, Junii corupți, Epigonii, Cugetările sărmanului Dionis, Împărat și Proletar, Făt-Frumos din tei, Lacul, Călin, Sigurătate, Scrisoarea I, Scrisoarea II, Scrisoarea III, Somnoroase păsărele, La steaua, La mijloc de codru, Mai am un singur dor, De ce nu-mi vie ...* ș. a.

În mare parte căutările plastice ale artistului obțin conotații stilistice și semantice diverse. Principiile coloristice și tonale, prin tratarea formelor capătă un specific monumental. Lirismul semantic devine pronunțat mai ales la realizarea imaginilor pentru poemul *Călin*, unde „... linia grafică, conlucrând cu pata tonală, proiectează un univers romantic inspirat de creația marelui poet. Cu totul altfel se prezintă aceste mijloace de expresie în „Împărat și proletar”, în care contrastul tonal, creat între expresivitatea liniei și a petei tonale, alături de puternica dinamică generată de structura compozițională, emană energii de înaltă tensiune dramatică” [5, p. 101]. Ilustrațiile la poezia *Împărat și proletar*, relevă o diversificare a exprimării limbajului plastic, unde expresia dinamică se afirmă în varietatea structurii compoziționale.

În anii '80 lirismul semantic al artistului se extinde spre „expresia spațiului topografic”. Ilustrațiile la *Făt-Frumos și soarele* (1982) sunt structurate pe întreg spațiul câmpului foii, unde linia și expresia tonală favorizează formele decorative spre expresivitatea conținutului semantic al culorii. „În grafică, drumul parcurs de Igor Vieru s-a încununat cu realizări remarcabile atât în procesul

de însușire a posibilităților de operare cu materialul plastic, cât și cu mijloacele de expresie. Fiind un bun desenator, Igor Vieru a căutat în permanență să implementeze – atât în foile grafice de șevalet (desene în creion, cărbune, sanguină, pastel, grafică în tuș, cu peniță sau pensulă, acuarelă, litogravură), cât și în grafica de carte – aspirațiile personale coordonate cu posibilitățile de expresie ale acestui gen al artelor plastice” [5, p. 101].

Graficianul Filimon Hămuraru realizează două cicluri de acuarelă: *Făt-Frumos din lacrimă* (1966) și *Somnoroase păsărele* (1967). La ilustrațiile pentru povestea *Făt-Frumos din lacrimă* artistul execută și imaginea copertei acestei opere de M. Eminescu. Ilustrațiile sunt realizate în plan decorativ, ce fac trimitere spre vitraliile din perioada medievală sau a picturii icoanei pe sticlă din arta populară. Compoziția frontală, bidimensională relevă structura decorativă a imaginilor, cu precizia unui dozaș în stilizarea desenului, realizat în spirit romantic specific creatorului.

Plasicianul Aurel David în lucrările grafice din creația sa, realizează un chip al lui M. Eminescu nemaivăzut în creația artistică a graficienilor.

Văzduhul, răvășind coroana arborelui, reflectă pe fundalul existenței universale chipul hyperionic eminescian. ”Fără îndoială, imaginea romantică a poetului Mihai Eminescu este una reușită. (...) În ritmica liniilor se simte și zbuciumul unui suflet singuratic, și îndârjirea opusă vântului, și setea de Absolut” [8, p. 87].

Arborele Eminescu face parte din categoria lucrărilor de grafică realizată cu modalități de expresie simbolico-metaforice. Această linogravură, concepută prin prisma viziunii romantice a relației dintre spirit și materie, este supranumită ”imagine-simbol”.

Plasicianul Gheorghe Vrăbie menționa că, *Arborele Eminescu* „(...) fiind considerată o capodoperă a artei graficii de șevalet aparținând autorului, dar și școlii naționale de artă” [9, p. 187]. Gh. Vrăbie descrie și analizează în detalii toate cele trei variante ale lucrării lui A. David *Arborele Eminescu*.

Tematica eminesciană este bine reflectată și în creația artistică a lui Gheorghe Vrăbie. Plasician de ”o mare deschidere ideatică și estetică”, Gh. Vrăbie realizează un ciclu de acuarelă pe tema eminesciană (*Sărmanul Dionis*, *Luceafărul* ș. a.). Remarcabile sunt seria de ilustrații în acvaforte hașurat (gravură în metal), la opera lui M. Emi-

nescu: *Poezia populară* (*Luceafărul*; *Călin Nebunul*; *Borta vântului*; *Doncilă*; *Ia-mă bădiță călare*; *Basmul lui Arghir*; *Fata-n grădina de aur*; *Codrule*, *Măria Ta*; *Povestea Dochiei și ursitoarele*; *Mii de stele*, ... *dulce Seară*; *Peste codri stă cetatea* ș. a.). Această antologie a fost prima întâlnire a lui Gh. Vrăbie în calitate de ilustrator cu universul creației eminesciene.

În ilustrațiile la poemul *Luceafărul* Gh. Vrăbie pune în evidență aspectul dramatic, supus esenței filosofice a poemului, sub aspect aprioric și imaginativ al existenței reale și ordinii cosmice.

Semnificativă este ilustrarea nuvelei *Sărmanul Dionis*, unde artistul structurează plastic subiectele ce îmbină fantasmagoricul și realul, desfășurându-se în spații terestre și transcendente.

Opere de valoare în domeniul graficii de carte sunt ilustrațiile semnate de Emil Childescu, consacrate poeziei lui M. Eminescu (*Povestea codrilor*), ilustrațiile lui Ion Sfeclă (*Deșteptarea*, *Cobori în jos*, *Luceafăr blând*, *Luceafărul*), grafica lui Vasile Movileanu (*Fantezie*, pe motivele creației lui M. Eminescu), ilustrațiile la poezia lui M. Eminescu de Mihai Mireanu (*Din străinătate*, *Somnoroase păsărele I*, *Somnoroase păsărele II*, toate din seria *Eminesciană*), ilustrațiile la *Opere alese* de M. Eminescu executate de Isai Cârmu, imaginile Eudochiei Zavtur (*Compoziție I și II*, *Dedicație lui Mihai Eminescu*), ilustrațiile graficianului Oleg Cojocari la „Opere” de M. Eminescu ș. a.

Reprezentative sunt ilustrațiile la *Poezie populară* de M. Eminescu, realizate de plasticiana Eudochia Zavtur. Compozițiile emoționează prin muzicalitatea ritmică a liniilor și facturii plastice. Calitățile expresiei evocative sunt subordonate armoniei nuanțelor culoristice și dinamicii formelor structurale. ”În ilustrațiile la cartea ”Poezie populară” (1985-1986) de Mihai Eminescu graficiana rezolvă un șir de sarcini plastice legate de principii compoziționale variate, statice și dinamice, cu varietatea ritmurilor, bazate pe contrastul de dimensiuni ale figurilor, de stări psihologice accentuate prin tonalitate și expresie a liniilor” [4, p. 136].

Isai Cârmu cu penița în mână meditează asupra eminescienei executând coperta și ilustrațiile la *Opere alese* de M. Eminescu (1980). ”Imaginile - desenate dintr-o singură linie, uneori mlădioasă sau incolăcită, alteori frântă sau abruptă - parcă nasc din caligrafia autenticelor manuscrise eminesciene” [1, p. 19].

În *Sărmanul Dionis*, ilustrație executată în pastel, I. Cârmu prezintă o abordare cu totul dife-

rită și complet personalizată. Artistul imaginează o lume exprimată în totalitatea vibrațiilor coloristice, cu elemente psiho-filosofice dozat echilibrat în spațiul plastic.

Plasticianul Oleg Cojocari realizează ilustrații la „Opere” (1983) de M. Eminescu (*Veronica Micle, Mihai Eminescu, Scrisoarea a IV, Marselieza, Zâna nopții ș. a.*) executate în acvaforte. Compozițiile sunt realizate printr-un complex unitar de metafore și personificări.

Portretul lui *Mihai Eminescu*, autor O. Cojocari denotă avântul viguros și romantic al poetului. Linia desenului intransigent plasată, subordonată accentelor portretisticii, evocă stilistica romantismului prin lirismul, fantezia și libertatea expresiei. Portretul dedicat *Veronicăi Micle* este înzestrat cu elemente senzitive, subtil reflectate prin stări melancolice și de suspin.

Eminesciana a fost reflectată și în creația scenografică a plasticienilor, realizată prin elaborarea schițelor pentru spectacolele teatrale sau film. Putem nominaliza schițele cu decor realizate de Anatol Șubin la spectacolul *Mihai Eminescu* de M. Ștefaniuc: *În casa lui V. Micle* (1967); *Sub tei* (1967); *În cârciumă* (1967). Tot aici specificăm și schițele de costum pentru personajele: M. Eminescu, V. Micle, I. Creangă, V. Pogor, nepoatei lui Maiorescu ș. a.

Plasticianul Petru Balan completează registrul scenografiilor care a reprezentat substanțial tematica eminesciană în creația sa. Reprezentative în acest sens sunt schițele de decor pentru spectacolul „M. Eminescu” de I. Nicolescu: *Odaia lui T. Maiorescu* (1989); Palatul regelui Carol al II-lea; *Deplângerea* (1989); *Teatrul* (1989) ș. a.

Printr-o manieră deosebită se remarcă în prezent și graficienii din generația mai tânără. Astfel, sunt reprezentative lucrările artiștilor: Andrei Castraveț, Ruslan Roșca, Oxana Diaconu ș.a.

Semnificativ este faptul că, anul 2025 a fost declarat „Anul Mihai Eminescu”, decizie ce marchează 175 de ani de la nașterea Poetului Național ca simbol al literaturii universale. Tradițional, în fiecare an, de ziua lui Mihai Eminescu (15 ianuarie) sunt desfășurate acțiuni culturale pentru celebrarea creației literare a poetului. În acest context la Muzeul Național de Artă al Moldovei a fost inaugurată expoziția *Rezonanțe Eminesciene*, oferind publicului patruzeci și trei de opere în pictură, grafică și sculptură din fondurile MNAM.

Colecția expusă scoate în evidență lucrări impresionante, reflexii ale operei literare a lui Mihai

Eminescu în domeniul graficii. Reprezentative sunt lucrările semnate de Boris Nesvedov, Igor Vieru, Aurel David, Emil Childescu, Gheorghe Vrabie, Isai Cârmu, Petru Balan, Eudochia Zavtur, Oleg Cojocari și Simion Zamșa. „*Observăm aici aceeași diversitate a abordării stilistice, laconică în grafica lui Igor Vieru, metaforică în lucrările lui Isai Cârmu și Gheorghe Vrabie, epică și romantică în grafica lui Ion Sfeclă și a Eudochiei Zavtur, cu compoziții clare și expresive, datorită virtuozității cu care artiștii au mânuit linia, ritmul și culoarea*” [6, p. 5].

Opera literară a lui Mihai Eminescu a fost și va rămâne un motiv important de inspirație pentru artiștii-plasticieni din Republica Moldova. Creația eminesciană este sursa de bază în dialogul creatorilor pentru descoperirea sensurilor noi în promovarea esteticii valorice, filosofice și culturale. Moștenirea poetului, odată cu trecerea anilor, căpăta noi dimensiuni artistico-estetice și înțelesuri simbolico-semantice reflectate în creația plasticienilor moldoveni.

Referințe bibliografice

1. Ciobanu C. I. Isai Cârmu. Magia cărții. Chișinău: Editura ARC, 2019.
2. Gherman Iu. Igor Vieru – 100 de ani de la naștere. În: Conferința științifică anuală [a Muzeului Național de Artă al Moldovei]: Culegere de comunicări: edițiile 2022, 2023 / coord.: Lucia Postica. – Chișinău: S. n., Tipografia Bons Offices, 2023.
3. Malcoci V. Evoluția gravurii moldovenești în perioada postbelică. În: Laboratorul „Tehnologia educației artistico-plastice”, vol. IX, „Print-Caro”, Chișinău, 2011, p. 172 - 183.
4. Rocaciuc V. Grafica de carte în creația artei plastice Eudochia Zavtur. În: Conferința științifică anuală: [a MNAM]: Culegere de comunicări: edițiile 2018, 2019. Chișinău: Tipografia: Bons Offices, 2019.
5. Spînu C. Convergențe semiotice și axiologice în creația lui Igor Vieru. În: *Arta*, 1999-2000, p. 101.
6. Stavilă T. Mihai Eminescu - un Lord Byron al literaturii romantice din secolul al XIX-lea. Cuvânt introductiv la albumul *Rezonanțe eminesciene* (pictură, grafică, sculptură). Chișinău: Bons Offices S.R.L., 2025.
7. Stavilă T. Theodor Kiriacooff. Maeștri basarabeni din secolul XX. Chișinău: Editura ARC, 2004.

8. Toma L. Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000): Pictură. Sculptură. Grafică. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2018.
9. Vrabie Gh. Arta graficii de șevalet în creația lui Aurel David. În: Arta, 2004, p. 187.
10. Vrabie Gh. Forța creatoare a geniului. 150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu. În: Arta, 1999-2000, p. 154-160.
11. Несведов Б. Каталог. Кишинэу: Едитура Тимпул, 1982. // Nesvedov B. Catalog. Chișinău: Editura Timpul, 1982.

Fig. 1. Igor Vieru. Ilustrație la cartea *Poiezii* (1963).

Fig. 2. Igor Vieru. Ilustrație la poemul *Călin* (1976).

Fig. 3. Aurel David. *Arborele Eminescu* (1966).

Fig. 4. Filimon Hămurar. *Făt Frumos și Ileana Cosânzeana* (1966). Ilustrație la *Făt Frumos din lacrimă*.

Fig. 5. Igor Vieru. *Luceafărul* (1976).

Fig. 6. Isai Cârmu. *Sărmanul Dionis* (1993).

Fig. 7. Gh. Vrabie. Ilustrație la cartea *Poezia populară* de M. Eminescu, *Mii de stele, seară dulce* (1970).

Fig. 8. Gh. Vrabie. Ilustrație la cartea *Poezia populară* de M. Eminescu, *Povestea Dochiei* (1970).

Fig. 9. Zavtur Eudochia. Ilustrație la *Poezia populară* de M. Eminescu (1987).

Fig. 10. Oleg Cojocari. *M. Eminescu*, ilustrație la *Opere* (1983).

Fig. 11. Oleg Cojocari. *Veronica Micle*, ilustrație la *Opere* (1983).

Fig. 12. Oleg Cojocari. *Junii corupți*, ilustrație la *Opere* (1983).

Fig. 13. Petru Balan. Schiță de decor la spectacolul *M. Eminescu* (1989).

Fig. 14. Petru Balan. *Deplângerea*. Schiță de decor la spectacolul *M. Eminescu* (1989).